

ABDULLA QAHHOR HIKOYALARIDA METAFORALAR TURLARI

Asqarova Shahnoza Kamolidinovna

Filologiya fanlari doktori DSc

Askarovashakhnoza2@gmail.com

O'sarova Umida Latifovna

Magistratura talabasi

Umidam.97bk@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Abdulla Qahhorning hikoyalarida metafora (istiora) badiiy tasvirning muhim vositalaridan biri hisoblanishini ko'zdan kechiramiz.*

U metaforalardan qahramonlarning ruhiy holatini ochish, voqealarni ta'sirchan tasvirlash va ijtimoiy hayotni tanqidiy yoritishda mahorat bilan foydalangan. Abdulla Qahhor hikoyalarida asosan quyidagi metafora turlaridan ko'p foydalanganini uchratishimiz mumkin.

Jonlantirish, Tabiat metaforalari, ijtimoiy metaforalari, psixologik va ramziy metaforalarni ko'rishimiz mumkin.

Shoir o'z hikoyalarida mohirlik bilan foydalangan metaforalaridan bir qanchasini keltirib o'taman.

Kalit so'zlar; *metafora, jonlantirish, ijtimoiy metafora, metaforalarning badiiy vazifasi, ramziy metafora.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается, что метафора (истиора) является одним из важнейших средств художественной выразительности в рассказах Абдуллы Каххара. Писатель мастерски использовал метафоры для раскрытия внутреннего мира и душевного состояния персонажей, создания ярких и выразительных художественных образов, а также для критического освещения социальных проблем.*

В рассказах Абдуллы Каххара чаще всего встречаются следующие виды метафор: олицетворение, природные метафоры, социальные метафоры, психологические метафоры и символические метафоры.

Ниже будут приведены некоторые примеры метафор, которые писатель искусно использовал в своих рассказах.

Ключевые слова: *метафора, олицетворение, социальная метафора, художественная функция метафоры, символическая метафора.*

Abstract: *This article examines metaphor (istiara) as one of the most important devices of artistic expression in the short stories of Abdulla Qahhor.*

The writer skillfully employed metaphors to reveal the psychological states and inner experiences of his characters, to create vivid and expressive descriptions of events, and to provide a critical portrayal of social life.

In Abdulla Qahhor's short stories, the most frequently used types of metaphors include personification, nature metaphors, social metaphors, psychological metaphors, and symbolic metaphors. Below, I will present several examples of the metaphors that the writer masterfully employs in his stories.

Keywords: *metaphor, personification, social metaphor, artistic functions of metaphor, symbolic metaphor.*

MUHOKAMA

O'zbek adabiyotining yirik namoyandalardan biri Abdulla Qahhor hikoyachilik janrini yangi bosqichga olib chiqqan ijodkorlardan hisoblanadi. Uning hikoyalarida hayotiy voqealar sodda, ixcham va ta'sirchan uslubda tasvirlanadi. Yozuvchi badiiy tasvir vositalaridan, ayniqsa metaforalardan mohirona foydalanib, qahramonlarning ruhiy holati, jamiyatdagi muammolar va inson xarakterini chuqur ochib beradi.

Metafora – biror narsa yoki hodisani boshqa bir narsa nomi bilan o'xshashlik asosida ifodalovchi badiiy vositadir. Abdulla Qahhor metaforalarni shunchaki bezak sifatida emas, balki asarning g'oyaviy mazmunini kuchaytiruvchi vosita sifatida qo'llaydi.

Masalan, yozuvchi ko'pincha qalb, ko'ngil, yurak, hayot, yo'l, zulmat, nur kabi obrazlarni ramziy ma'noda ishlatadi. Bu metaforalar orqali insonning ichki kechinmalari, umid va armonlari, ezgulik hamda yovuzlik o'rtasidagi kurash ifodalanadi. Qahhor qahramonlarining ruhiy iztiroblarini ko'rsatishda tabiat hodisalari bilan bog'liq metaforalardan ham unumli foydalanadi. Masalan, sovuq, shamol, qorong'ilik yoki bo'ron inson qalbidagi iztirob, yolg'izlik va tushkunlik timsoliga aylantiriladi.

Abdulla Qahhorning "Bemor" hikoyasida kasallik faqat jismoniy dard emas, balki jamiyatdagi qashshoqlik, ojizlik va umidsizlikning ramziy ifodasiga aylanadi. Hikoyadagi ayrim badiiy tasvirlar metaforik ma'noga ega bo'lib, kambag'allikni inson hayotini siqib turgan og'ir yuk sifatida namoyon etadi. Bu orqali yozuvchi oddiy voqeani katta ijtimoiy muammoga bog'laydi.

"O'g'ri" hikoyasida esa zulmat, tun va qo'rquv obrazlari nafaqat voqea sodir bo'layotgan muhitni, balki odamlarning huquqsizligi va adolatsizlik hukm surayotgan jamiyatni ham ifodalaydi. Bu metaforalar asarning tanqidiy ruhini kuchaytiradi.

"Dahshat" hikoyasida qo'rquv hissi metaforik tasvirlar orqali yanada kuchli ifodalanadi. Qorong'ilik, jimjitlik va sovuq tasvirlari inson ruhiyatidagi dahshatning badiiy timsoliga aylanadi. Natijada o'quvchi voqealarni nafaqat ko'radi, balki his qiladi.

Qahhor metaforalarining yana bir muhim jihati – ularning xalqona va tabiiyligidir. Yozuvchi sun'iy, murakkab tasvirlardan ko'ra xalq tilida yashab kelayotgan obrazli ifodalarni ijodiy qayta ishlaydi. Shu sababli uning metaforalari o'quvchi ongiga tez yetib boradi va uzoq vaqt esda qoladi.

Abdulla Qahhor hikoyalarida metaforalar ko'pincha boshqa badiiy vositalar – epitet, tashbeh, ramz va jonlantirish bilan uyg'un holda qo'llanadi. Bu esa badiiy matnning estetik qimmatini oshiradi. Metaforalar orqali yozuvchi insonning ichki dunyosini, ruhiy

kechinmalarini va jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni qisqa, ammo chuqur ma'noli tasvirlay olgan.

Metaforalarning asosiy vazifalari

Asarning badiiy ta'sirchanligini oshirish.

Qahramonlarning ruhiy holatini chuqur ochib berish.

Jamiyatdagi muammolarni ramziy shaklda ifodalash.

Muallif g'oyasini ixcham va ta'sirli yetkazish.

Hikoyalarning estetik qiymatini yuksaltirish.

Abdulla Qahhor ijodida metaforalar nafaqat badiiy tasvir vositasi, balki muallifning falsafiy va ijtimoiy qarashlarini ifodalovchi muhim poetik unsur hisoblanadi. Ayniqsa, ramziy metaforalar yozuvchi uslubining ajralmas qismi bo'lib, ular orqali voqelikning chuqur qatlamlari ochiladi. Ramziy metafora predmet yoki hodisaning tashqi belgilarini emas, balki uning ichki mohiyatini, yashirin ma'nosini ifodalashga xizmat qiladi.

Qahhor hikoyalarida "zulmat", "yorug'lik", "yo'l", "sukunat", "sovuq", "olov", "yuk", "devor", "eshik", "ko'prik" kabi obrazlar ko'pincha ramziy ma'no kasb etadi. Masalan, zulmat faqat tunni emas, jaholat, adolatsizlik va qo'rquvni ifodalasa, yorug'lik haqiqat, umid va ezgulik timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Yo'l obrazi inson taqdiri, hayot sinovlari va kelajak sari intilish ramzi sifatida talqin qilinadi.

"Bemor" hikoyasida kasallik oddiy jismoniy dard emas. U xalqning og'ir turmushi, qashshoqlik, ijtimoiy tengsizlik va umidsizlikning ramziy metaforasiga aylangan. Bemorning azobi orqali yozuvchi butun jamiyatning fojiaiy holatini tasvirlaydi.

"O'g'ri" hikoyasida tun va qorong'ilik obrazlari faqat voqea sodir bo'layotgan vaqtni emas, balki jamiyatdagi adolatsizlik, huquqsizlik va qo'rquv muhitini ifodalaydi. Shu jihatdan hikoyadagi qorong'ilik ramziy metafora vazifasini bajaradi.

"Dahshat" hikoyasida esa sukunat, sovuq va jimjitlik inson ruhiyatidagi qo'rquvning ramziga aylanadi. Muallif tabiat tasvirlari orqali inson qalbidagi ichki iztirobni ifodalashga erishadi.

Metaforalarning badiiy vazifasi

Abdulla Qahhor hikoyalarida metaforalar bir necha muhim badiiy vazifalarni bajaradi.

Birinchidan, ular qahramonlarning ruhiy holatini ochib beradi. Yozuvchi ko'pincha qahramonning his-tuyg'ularini bevosita bayon etmaydi, balki metaforik obrazlar orqali ko'rsatadi. Natijada o'quvchi qahramon kechinmalarini chuqurroq his qiladi.

Ikkinchidan, metaforalar asarning g'oyaviy mazmunini kuchaytiradi. Qahhor ijtimoiy tengsizlik, qashshoqlik, jaholat va insoniylik kabi masalalarni ramziy tasvirlar yordamida yanada ta'sirchan ifodalaydi.

Uchinchidan, metaforalar matnning emotsional ta'sirini oshiradi. Oddiy voqealar badiiy obrazlar vositasida kuchli hissiy ta'sir uyg'otadi.

To'rtinchidan, metaforalar asarda umumlashtirish vazifasini bajaradi. Bir inson taqdiri orqali butun xalq yoki jamiyatning holati yoritiladi. Masalan, bitta bemorning kasalligi millionlab kambag'al insonlarning hayotini anglatadigan umumlashma obrazga aylanadi.

Beshinchidan, metaforalar yozuvchi uslubining ixchamligini ta'minlaydi. Qahhor uzoq izohlardan ko'ra bitta kuchli metafora yordamida katta ma'noni ifodalay oladi. Bu esa uning hikoyalarini sodda, ammo mazmunan teran qiladi.

Abdulla Qahhor hikoyalarida jonlantirish (personifikatsiya)

Jonlantirish — jonsiz narsa va tabiat hodisalariga inson xususiyatlarini berishdan iborat badiiy tasvir vositasidir. Abdulla Qahhor bu usuldan tabiat va muhitni qahramon ruhiyati bilan uyg'unlashtirish maqsadida foydalanadi.

Yozuvchi hikoyalarida shamol "uvillaydi", tun "bag'riga oladi", sovuq "ezadi", jimjitlik "hukm suradi", quyosh "kuladi", daraxtlar "egiladi", qorong'ilik "bosadi" kabi jonlantirishlar uchraydi. Bu tasvirlar tabiatni go'yo voqealarning faol ishtirokchisiga aylantiradi.

Masalan, "Dahshat" hikoyasida tun va sukunat go'yo insonni qo'rquv bilan o'rab oluvchi kuch sifatida tasvirlanadi. Natijada o'quvchi voqeaning ruhiy og'irligini yanada kuchliroq his etadi.

"O'g'ri" hikoyasida esa qorong'ilik va tun insonlarning qo'rquvini kuchaytiruvchi obrazlar sifatida jonlantiriladi. Ular voqea ruhiyatiga xizmat qilib, dramatismni oshiradi.

Jonlantirishning yana bir muhim vazifasi tabiat bilan inson ruhiyatini uyg'unlashtirishdir. Qahramon qayg'ursa, tabiat ham xira va sokin tasvirlanadi; quvonchli vaziyatlarda esa tabiat yorqin va jonli ko'rinishda ifodalanadi. Bu holat psixologik parallelizmni yuzaga keltiradi.

Ramziy metafora va jonlantirishning o'zaro bog'liqligi

Abdulla Qahhor ijodida ramziy metafora va jonlantirish ko'pincha bir-birini to'ldiradi. Masalan, qorong'ilik bir tomondan adolatsizlikning ramziy metaforasi bo'lsa, ikkinchi tomondan "qorong'ilik bosdi", "tun bag'riga oldi" kabi jonlantirishlar orqali hissiy ta'sir yanada kuchaytiriladi. Shu tariqa yozuvchi bitta obraz yordamida ham ramziy ma'no, ham kuchli emotsional ta'sir hosil qiladi.

Ramziy metafora va jonlantirishning o'zaro bog'liqligi

Abdulla Qahhor ijodida ramziy metafora va jonlantirish ko'pincha bir-birini to'ldiradi. Masalan, qorong'ilik bir tomondan adolatsizlikning ramziy metaforasi bo'lsa, ikkinchi tomondan "qorong'ilik bosdi", "tun bag'riga oldi" kabi jonlantirishlar orqali hissiy ta'sir yanada kuchaytiriladi. Shu tariqa yozuvchi bitta obraz yordamida ham ramziy ma'no, ham kuchli emotsional ta'sir hosil qiladi.

Abdulla Qahhor hikoyalarida ijtimoiy metafora jamiyatdagi muammolarni, inson xarakterini va davrning ijtimoiy illatlarini ramziy obrazlar orqali ifodalash usulidir. Yozuvchi metaforalardan nafaqat badiiy bezak sifatida, balki jamiyatni tanqid qilish va o'quvchini fikrlashga undash vositasi sifatida foydalanadi.

Abdulla Qahhor hikoyalarida ijtimoiy metaforaning o'rni

Abdulla Qahhor o'zbek nasrida realizm maktabining yirik vakillaridan biri hisoblanadi. Uning hikoyalarida hayotiy voqealar sodda tilda tasvirlansa-da, ularning mazmunida chuqur ijtimoiy ma'no yashiringan. Muallif turli ramz va metaforalar orqali jamiyatdagi adolatsizlik, loqaydlik, jaholat, ikkiyuzlamachilik va insoniy qadriyatlarining yemirilishini ko'rsatadi.

Ijtimoiy metaforaning asosiy xususiyatlari

Jamiyatdagi muammolarni obrazlar orqali ifodalaydi.

Inson xarakterini ramziy ma'noda ochib beradi.

Muayyan davrning ijtimoiy muhitini aks ettiradi.

O'quvchini voqealar ustida mushohada yuritishga undaydi.

Tanqidiy ruhni kuchaytiradi.

Hikoyalardan misollar

O'g'ri hikoyasida ham ko'rishimiz mumkin.

Bu hikoyada o'g'irlik hodisasi oddiy jinoyat emas, balki kambag'allik, adolatsizlik va jamiyatdagi tengsizlikning metaforasiga aylanadi. Asardagi ayrim mansabdor shaxslarning befarqligi xalq dardiga loqayd tizimni ifodalaydi.

Bemor

"Bemor" hikoyasida kasallik faqat inson tanasining dardi emas, balki jamiyatdagi qoloqlik, ilm-fanning yetishmasligi va nochor turmushning ramziy ifodasidir. Bemorning ahvoli orqali xalqning og'ir ijtimoiy hayoti ochib beriladi.

Anor nomli hikoyada ko'rishimiz mumkin.

Bu hikoyada anor oddiy meva bo'lib qolmaydi. U oilaviy mehr, farzandlarga bo'lgan muhabbat va insonning orzu-umidlarini ifodalovchi ijtimoiy metafora vazifasini bajaradi. Asarda qashshoqlik sharoitida ham insoniy tuyg'ularning yuksakligi ko'rsatiladi.

Abdulla Qahhor uslubining o'ziga xosligi

Yozuvchi murakkab falsafiy fikrlarni sodda voqealar orqali ifodalagan. Uning metaforalari sun'iy emas, balki voqealar rivoji va qahramonlarning xatti-harakatlari orqali tabiiy ravishda yuzaga chiqadi. Shu sababli o'quvchi hikoyani o'qir ekan, undagi ramziy ma'nolarni asta-sekin anglaydi.

XULOSA

Abdulla Qahhor hikoyalaridagi metaforalar yozuvchi mahoratining muhim ko'rsatkichidir. U metaforalardan foydalanish orqali oddiy hayotiy voqealarni chuqur falsafiy va ijtimoiy mazmun bilan boyitgan. Uning metaforalari tabiiyligi, xalqona ruhi va hayotiyliigi bilan ajralib turadi. Shu bois Abdulla Qahhor hikoyalari o'zbek nasrida badiiy tasvirning yuksak namunasi sifatida e'tirof etiladi. Metaforalar esa ushbu hikoyalarning mazmuni, g'oyasi va estetik ta'sirini kuchaytiruvchi eng muhim badiiy vositalardan biri hisoblanadi.

Abdulla Qahhor hikoyalarida ramziy metafora va jonlantirish yozuvchining individual uslubini belgilovchi muhim poetik vositalardir. Ramziy metaforalar orqali u inson taqdiri, ijtimoiy muammolar va axloqiy qadriyatlarni umumlashtirib ifodalasa, jonlantirish vositasida tabiat va muhitni qahramon ruhiyati bilan uyg'unlashtiradi. Natijada hikoyalarning badiiy ta'sirchanligi, falsafiy mazmuni va estetik qiymati yanada ortadi. Shu sababli Abdulla Qahhorning hikoyalari o'zbek nasrida metaforik tafakkur va badiiy mahoratning yuksak namunasi sifatida baholanadi.

Abdulla Qahhor hikoyalaridagi ijtimoiy metaforalar yozuvchining badiiy mahoratini namoyon etadi. U metafora orqali jamiyatdagi muammolarni ochib beradi, insoniy fazilatlarini

ulug'laydi va adolatsizlikni tanqid qiladi. Shu jihatdan uning hikoyalari nafaqat badiiy asar, balki o'z davrining ijtimoiy hayotini aks ettiruvchi muhim adabiy manba hisoblanadi. Ijtimoiy metaforalar asarlarning g'oyaviy ta'sirini kuchaytirib, ularni bugungi kunda ham dolzarb va ahamiyatli qilib turadi.

Abdulla Qahhor hikoyalarida metaforalar yozuvchining badiiy mahoratini namoyon etuvchi muhim uslubiy vositalardan biridir. Ular asarlarda qahramonlarning ichki kechinmalari, ruhiy holati hamda jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni ta'sirchan va obrazli ifodalashga xizmat qiladi. Yozuvchi metaforalardan o'rinli va tabiiy foydalanish orqali voqelikni chuqurroq anglashga, o'quvchida estetik taassurot uyg'otishga erishadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadi.

Abdulla Qahhor hikoyalaridagi metaforalar nafaqat badiiy bezak vazifasini bajaradi, balki asarning g'oyaviy mazmunini ochish, obrazlarning xarakterini yoritish va muallifning estetik qarashlarini ifodalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, yozuvchi ijodidagi metaforalarni lingvopoetik nuqtai nazardan o'rganish o'zbek badiiy nutqining uslubiy imkoniyatlarini tadqiq etishda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdulla Qahhor. Asarlar. 5 jildlik. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987.
2. Abdulla Qahhor. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Sharq, 2007.
3. Abdulla Qahhor. Hikoyalar. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
4. Abdulla Qahhor. Qo'shchinor chiroqlari va hikoyalar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
5. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
6. Qo'ng'urov R.. O'zbek tilining tasviriy vositalari. – Toshkent: Fan, 1977.
7. Shomaqsudov A., Rasulov I. va boshqalar. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1983.
8. Yo'ldoshev B.. Badiiy matn lingvistikasi. – Toshkent: Fan, 2008.
9. Umurqulov B.. Badiiy asar poetikasi. – Toshkent: Fan, 2010.
10. Mirvaliyev S.. O'zbek adiblari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. Aristotle. Poetika. (O'zbekcha tarjima). – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2010.
11. Roman Jakobson. Linguistics and Poetics. – Cambridge, MA: MIT Press, 1960.
12. Victor Vinogradov. O yazyke khudozhestvennoy literatury. – Moskva: Nauka, 1971.